

tih razlika. Ne smijemo pri tome zaboraviti da naša današnja značenja antičkih znakova nisu izrasla samo iz determinanti našeg vlastitog vremena i prostora niti iz direktnog luka koji bi povezivao antiku sa suvremenosti, već su slojevite tvorevine u kojima su, eksplicitno ili implicitno, „nataložene“ sve dosadašnje interpretacije antičkih poruka koje, dakako, participiraju u našem kolektivnom iskustvu. Zbog toga izučavanje značenja znakova antike, u jednoj stvarno kreativnoj semiološkoj optici, prerasta u „arheologiju značenja“ koja bi trebalo da jedan za drugim otkriva stratume interpretacija antičkih poruka u slijedu transformacija naše civilizacije.

Ako kao primjer uzmemo sasvim malen segment povijesno-političkog podsistema antike, segment koji sačinjavaju Cezar, Ciceron i Katilina, lako možemo uočiti da su ove tri historijske ličnosti za nas danas prvenstveno znakovi i da se njihovo značenje doista prelama u ideološkom filtru o kojem ovisi i njegova interpretacija. Sva trojica, zajedno s događajima u kojima su sudjelovali, zacijelo su znak nečega što bismo mogli nazvati „posljednji period Republike“, ali njihova zasebna značenja ovisе o odnosima koje među njima uspostavimo u skladu s idejnom konstelacijom unutar koje se kao interpretatori nalazimo. Zanimljivo je pri tome da je sadržaj tih znakova više-manje stalan: Cezar je „rimski političar, vojskovođa i pisac iz 1. st. pr. n. e.“, Ciceron je „političar i glasoviti govornik iz istog razdoblja“, a Katilina je „začetnik urote“; no, da li ćemo Cezaru pridati značenje „posljednji veliki čovjek Republike“ ili „osnivač Rimskog Carstva“ ili „apsolutni diktator i vladodržac“, na primjer, da li ćemo Cicerona smatrati „čvrstim braniocem republikanskih institucija“ ili „kolebljivim politikantom i konzervativcem“, a Katilinu „revolucionarom“ ili „rušiteljem i propalicom“, ovisit će očito o ideološkom filtru kroz koji te događaje i osobe promatramo. Ne ulazeći dalje u ovakvu analizu, jer bi ona svakako — da bi uopće nadišla razinu trivijalnosti — morala biti mnogo dublja, možda je interesantno da napomenemo kako u literarnom podsistemu antike Cezar i Ciceron, i međusobno i svaki za sebe, zadovoljavaju sasvim drugačija značenja.

Semiologija antike, dakako, u svakom bi svom pokušaju izučavanja morala koristiti dostignuća mnogih drugih disciplina i znanosti, a karakteristično je to da je najtradicionalnija od svih tih nauka — klasična filologija — vjerojatno uvelike bliska ispitivanju antičkih znakova sa semiološkog stajališta: to samo pokazuje da novina semiologije ne znači ujedno i kidanje veza s vlastitom prehistorijom. Ipak, ciljevi semioloških analiza nešto su drugačiji od pojedinačnih ciljeva bilo koje druge znanosti i možda ih, na određen način, sve u sebi objedinjavaju: u krajnjoj konsekvenciji semiologija bi morala otkrivati u kolikoj mjeri antika realno sudjeluje u formiranju naše društvene svijesti i u određivanju mjesta suvremenog čovjeka u univerzumu u kojem živi i praktički djeluje i morala bi dokazivati da je znanje o antici ujedno i znanje o nama samima. Napokon, znanje o zbiljskim značenjima poruka uvijek je jedan od načina prevladavanja ideologiziranosti značenjskih filtara — a težnja za takvim prevladavanjem u osnovi je svakog semiološkog napora, pa i onog u domeni semiologije antike.

Dubravko Škiljan

TEME

ALBIJE TIBUL — „FACILIS AMORI“

carmina quis potuit tuto legisse Tibulli?

(Ov. rem. 763)

I Život i djelo. Corpus Tibullianum

Drugi od klasika rimske ljubavne elegije jest Albije Tibul. Prvi je Gaj Kornelije Gal, a iza Tibula slijede Propercije i Ovidije. Kao ni za Propercija, ni za Tibula se ne može pouzdano utvrditi njegov životni put. Tibulu se ne zna ni ime (*praenomen*): *Albius* je ime roda (*nomen gentile*), a *Tibullus* nadimak (*cognomen*). Ono što znamo o Tibulu potječe iz kratke biografske napomene sačuvane iz starine i priložene izdanju njegovih pjesama, iz jednog epigrama Domicija Marsa i iz samih Tibulovih pjesama.

Rođen je oko god. 50. pr.n.e. vjerojatno u Gabiju (Lacij) u uglednoj viteškoj obitelji. Obitelj mu je posjedovala veliko imanje u Pedu, ali mu je po svoj prilici posjed znatno smanjen kada je Oktavijan dijelio zemlju veteranima (42. g. pr.n.e.). Ipak se ne može reći da je oskudijevao, dapače mogao je sasvim udobno živjeti (*Tib.* I 1, 49 i 77, a usp. i *Hor. epist.* I 4, 7). Oko 32. pr.n.e. upozna se s Markom Valerijem Mesalom Korvinom i uskoro postaje jedan od najznatnijih pripadnika njegova književnog kruga. Kao vitez, obavezan na dugu vojničku službu, pratio je Mesalu na njegovu vojnom pohodu u Akvitaniju (30–29. pr.n.e.) i na pohodu na istok, ali se na tom putu razbolio te je ostao neko vrijeme na otoku Korkiri (*Tib.* I 3). Umro je mlad (u biografskoj napomeni stoji: kao *adolescens*) godine 19. ili 17. pr.n.e.

Biografski podaci koje saznajemo iz Tibulovih elegija ne podudaraju se s podacima iz drugih izvora. U svojim se pjesmama on prikazuje mnogo siromašnijim i neratobornijim nego što je uistinu bio. Da je bio hrabar vojnik, svjedoči nam biografska napomena gdje stoji kako je Tibul od Mesale *militaribus donis donatus*, a u elegiji I 7, 9 sam kaže da je trijumfatoru smio govoriti ponosne riječi: *non sine me est tibi partus honos*.

Kako Tibul u svojim pjesmama nigdje ne spominje Augustovo ime i prešućuje aktualna politička pitanja, moglo bi se zaključiti da je bio, pod utjecajem Mesale, nezadovoljan novim poretkom. Ali, ako Tibul Augusta izrijekom nigdje i ne spominje, ipak pristaje uz njegove reforme. Moglo bi se, doduše, primijetiti da Tibul ne pristaje uz državne bogove nego, uz stare, seoske bogove: no to se ne kosi s Augustovim težnjama. I Tibul propagira pobožnost, istina ne službeno građansku već rustikalnu pobožnost. (U prikazivanju rustikalnoga poganstva s njegovim obiteljskim božanstvima i slikovitim obredima Tibul se približava Vergilijevim *Georgikama*.) Uopće, on se povlači iz javnoga, velegradskog života na svoje imanje u Pedu.

U pjesmama Tibul slijedi potrebu elegijske stilizacije i svjesno stvara fiktivni autoportret. U tu fikciju ulaze: siromaštvo, odvratnost prema ratu i čežnja za tihim seoskim životom. Ako još dodamo ljubav i tugu pri pomisli na smrt, dobit ćemo osnovne motive Tibulovih elegija. Istina, ti su motivi malo originalni: sve su to *loci communes* antičke ljubavne poezije. Na pozadini svoga fiktivnog autoportreta oblikuje Tibul ljubav, zapravo snove o ljubavi. Opreka između „Dichtung“ i „Wahrheit“ stvara onaj bolni ton koji se uzvisuje do pătosa kada u liku drage otkrivamo sve negativne crte suvremenoga pjesnikova života. Preko čitavog Tibulova stvaralaštva kao da je prebačena koprena blage sjete, romantičke tuge koja uvijek vraća pjesnika slikama žalosti i smrti.

10

Mesali, čijem je krugu pripadao, posvetio je pjesmu I 7 u kojoj slavi njegov rođendan, a II 5 posvećena je primanju Mesalina sina, Marka Valerija Mesale Mesalina, u kolegij kvindecimvira. Pjesma III 7, panegirik Mesali u heksametrima, vjerojatno nije Tibulova. Bio je prijatelj s Horacijem (*Hor. carm. I 33* i već spomenuta *epist. I 4*) i s Ovidijem, koji je prigodom Tibulove smrti ispjevao tužaljku (*Ov. am. III 9*).

Pod Tibulovim je imenom sačuvano 36 elegija podijeljenih na tri knjige. (Podjela na četiri knjige potječe iz 15. stoljeća.) Prve su dvije knjige nesumnjivo Tibulove. Prva je knjiga s 10 elegija izašla oko god. 26. To je u neku ruku pandan Vergilijevim *Bukolikama* (također 10 pjesama) i prvoj knjizi Horacijevih *Satira*. Pet elegija prve knjige (1, 2, 3, 5 i 6) odnose se na njegovu ljubav prema Deliji, s kojom bi on želio živjeti jednostavnim životom na selu. U pjesmama prevladavaju ljubomora i ljubavne muke kada se draga okreće drugim ljubavnicima. Omiljeni literarni motivi (*propemptikon*, *paraklausithyron*) isprepleteni su s pogledima na vlastito vrijeme i sa slikama mašte. Teško je odijeliti vlastite doživljaje od pjesničkog izražavanja. To je još teže učiniti kod tri pjesme o dječaku Maratu (elegije 4, 8 i 9), koje imaju svoj pandan u epigramima 12. knjige *Palatinske antologije* o ljubavi prema dječacima. Prijapova nauka o ljubavi (I 4), u stvari dijalog Prijapa s pjesnikom, svojevrsna *ars amandi* za ljubitelje dječakâ, često se vrlo oprečno tumači: kao čisto artistska poezija, kao ironija, kao opadanje druge Tibulove razvojne faze ili kao ispovijedanje drugog oblika ljudske ljubavi. Sva su ta tumačenja prijeporna. Datiranje tih 10 pjesama nije utvrđeno. Najstarija je deseta: tu se, između ostalog, ne spominje ni Mesalino ni Delijino ime.

Druga knjiga sadržava 6 elegija. Tri su (3, 4 i 6) upućene Nemezi, koja je, pohlepna za novcem i željna kićenja, otišla nekom drugom čovjeku, a za koju je Tibul bio spreman podnositi svakakva odricanja i poniženja. Prva pjesma (II 1) daje osjećajni prikaz religiozne seoske svečanosti (*Ambarvalia*) u duhu obnoviteljskih nastojanja ranoaugustovskog doba, a II 6 je *propemptikon* pjesniku Emiliju Maceru iz Verone.

Daljnijih 20 elegija čine treću knjigu: šest pjesama Ligdamovih (1–6), šest Sulpicijinih (13–18), pet pjesama tzv. Sulpicijina ciklusa (8–12), panegirik Mesali (7) i dvije mladenačke Tibulove pjesme (19 i 20) upućene nekoj neimenovanoj dragoj. Bit će da je draga iz pjesama III 19 i 20 ona koju Horacije (*carm. I 33*) spominje kao Gliceru. (Možda te dvije pjesme i nisu Tibulove.)

Veza te tri knjige tumači se kao težnja da se izdaju djela pjesnikâ Mesalina kruga. Ako prihvatimo da Ligdam pripada Domicijanovu dobu, te su pjesme izašle oko god. 100. n. e.¹ ili kasnije.

Ligdamu se pripisuju prvih šest elegija III knjige. U tim se pjesmama spominje nekakva Neera (*Neaera*). Oba su imena pseudonimi. Motivi i jezični način izražavanja u pjesmama pokazuju usku vezu s Tibulom, Propercijem i naročito Ovidijem. Pa i sâm Ligdam navodi godinu svoga rođenja (III 5, 18) istim riječima kao i Ovidije (*trist. IV 10, 6*): *cum cecidit fato consul uterque pari*, a to se tumači da je god. 43. pr.n.e., godina smrti konzula Aula Hircija i Gaja Vibija Panze. No, Ligdamova se izjava o rođenju može odnositi i na god. 69. n. e., na godinu smrti konzulâ Galbe i Vinija.²

11

Sulpicija, autorica šest kratkih elegija (III 13–18 = 40 stihova), kôji je Servija Sulpicija Rufa, nećakinja Mesalina. U pjesmama opisuje jakom neposrednošću svoju ljubav prema Cerintu (koji se često izjednačuje s Kornutom iz II 2 i 3), mladom članu Mesalina kruga.

Prethodnih pet elegija (III 8–12) čine tzv. Sulpicijin ciklus. One također opisuju Sulpicijinu ljubav prema Cerintu. No, to više nisu Sulpicijine pjesme: to je literarna obradba iste teme od strane profesionalnog pjesnika (vjerojatno Tibula). Pjesme su simetrične: sastoje se od 24 + 24 + 26 + 20 + 20 stihova.

¹ Usp. i mišljenje F. Marxa u *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* (s. v. „Albius Tibullus“, knj. I, str. 1327), koji veli da zbirka „rührt aus der Zeit zwischen Tiberius und Domitian her“.

² Takvu pak hipotezu Walther Kraus odbacuje kao „unmöglich Versuch“. (V. *Der Kleine Pauly*, s. v. „Lygdamus“, Stuttgart 1969, knj. III).

II Tibulove ljubavi

Vojislav Ilić Tibula karakterizira:

Pred hladni Venusov kip, pod senkom pitome noći
Tibulo, kvirit mlad, začuđen zastade nemo,
I čudni gledaše lik. Na krilu odmora svoga
Romula večni grad spokojno, tiho je dremo,
A kvirit stoji mlad,
I s čudne statue te sanjive ne svodi oči,
I gleda bajni rad. —
I zora sinu već, a on je stojao budan;
I snova tavana noć raspusti čarobne vlasi,
A on je snevao san — i prekor iz sna ga trže,
Kroz burni, celi grad, što tajni zborahu glasi,
I on je čuo sam:
Nesrećni Tibulo naš, bogovi neka ga štite!
On ljubi hladni kam.

A Horacije mu veli:

Nisi Ti bio bez srca truplo; ljepotu Ti bozi,
bozi Ti dadoše blaga, vještinu da sladiš se žićem.
Što bi poželjela više gojencu svom dojilja ljupkom,
već da bi mišlju i riječju što osjeća dostići mogo,
usrdan bio i čestit, ko i zdrav u punoj mjeri,
čist i uredan žićem, a tobožac da ga na izda?³

Danas je s priličnom sigurnošću utvrđeno koje od elegija sačuvanih u tzv. Tibulovu zborniku pripadaju Tibulu. A i one su dosta različite. S jedne nam strane te elegije prikazuju mladića koji pjeva o ljubavi prema ženi, a s druge je strane on ljubitelj lijepih dječaka. To nas može navesti na zaključak da je pjesnik bio bi-seksualac, tj. ljubitelj oba spola. Najprije, tu je njegov vjeran odnos s Delijom, a zatim njegovo čeznuće prema čudljivom dječaku Maratu. Te se dvije ljubavi izmjenjuju u njegovu životu, a da ne možemo pouzdano tvrditi kako se pjesnik istim žarom predaje jednoj kao i drugoj ljubavi. Ono što znamo o Tibulovu životu, vrlo je oskudno. Kao sin imućne viteške obitelji, odrastao na selu, bio je obavezan na višegodišnju vojnu službu. No, cijelim je svojim bićem, kako uvijek ponovno naglašava, više mario za druge stvari nego li za vojničovanje.⁴

³ Hor. *epist.* I 4, 6–11; prev. J. Zgorelec.

⁴ Prvo sam namjeravao citirati Tibulove stihove samo u prijevodu, no tada sam konstatirao da su svega dvije njegove elegije prevedene u metru originala na hrvatski književni jezik: I 3 (prev. Tomo Maretić) i II 2 (prev. Ferdo Miler). Stoga sam se poslužio prijevodima Nikole Miličevića, koji nisu u metru originala, i prijevodima srpske prevoditeljice Radmile Šalabalić, koja prevodi u metru originala. Kako, dakle, koristim prijevode različitih prevoditelja, smatrao

nunc levis est tractanda venus, dum frangere postes
non pudet et rixas inseruisse iuvat.
hic ego dux milesque bonus: vos, signa tubaeque,
ite procul, cupidis vulnera ferte viris,
ferte et opes: ego composito securus acervo
dites despiciam despiciamque famem.⁵

Sada uživajmo ljubav, dok nije sramota
razbiti vrata ili izazvati svađu.
U takvu sam poslu dobar vođa i vojnik.
Vi, zastave i trube, dalje odavde! A rane
nosite ratniku koji je slave željan.
Njemu i blago dajte! Ovo ovdje što imam
meni je sasvim dosta. Živim bez ikakve brige
i prezirem bogate kao što prezirem glad.⁶

Ipak, proveo je dosta vremena po bojištima i upoznao je mnoge zemlje na zapadu i istoku Carstva. Jednom se na putu razbolio i ležao je na Korkiri. Tada je već imao iza sebe svoju prvu ljubavnu avanturu s oslobođenicom Delijom, koja se zapravo zvala Planija (v. *Apul. apol.* 10). Od tada ga ljubav prema njoj ispunja više od rata, plijena iz stranih zemalja, više od bogatstva — i sve takve stvari nemaju za njega više nikakve vrijednosti:

o quantum est auri pereat potiusque smaragdi,
quam fleat ob nostras ulla puella vias.
te bellare decet terra, Messalla, marique,
ut domus hostiles praeferat exuvias:
me retinent vinctum formosae vincla puellae,
et sedeo duras ianitor ante fores.
non ego laudari curo, mea Delia: tecum
dum modo sim, quaeso segnis inersque vocer.
te spectem, suprema mihi cum venerit hora,
et teneam moriens deficiente manu.

O, sve zlato svijeta neka radije propadne,
nego da zbog mog puta plače ijedna djeva.
Tebi pristaje, Mesala, da na kopnu i moru
ratove vodiš i kuću trofejima krasiš;

sam potrebnim da citate iz Tibula donosim i u originalu i u prijevodu. Tamo gdje nije naznačeno ime prevoditelja, prijevod je moj, D. G.

⁵ Latinski tekst i signaturu pjesama donosim prema izdanju: *Tibulli aliorumque carminum libri tres*. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Iohannes Percival Postgate. Editio altera. Oxonii (Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis) 1968.

⁶ *Tib.* I 1, 73–78; prev. N. Miličević.

mene je privezala jedna lijepa djevojka
te kao stražar sjedim na pragu njenih vrata.⁷

Ratna me ne mami slava, jer želim da budem uz tebe,
Delijo moja, ma svet smatrao i da sam lenj.
Tebe da gledam kad dođe moj poslednji čas, da te držim
klonutom rukom dok svoj zadnji ne ispuštim dah.⁸

Tibul sanjari o tome kako bi bio sretan da može biti samo sa svojom dragom:

quam iuvat immites ventos audire cubantem
et dominam tenero continuisse sinu
aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
securum somnos imbre iuvante sequi!

Kako je slatko dok ležiš da huk osluškuješ vetra
s dragom na krilu svom nežno pripijenom,
il' da dok ledenom kišom krovove dobonji jugo
čvrsto u toplom te snu kiše uspavljuje šum.⁹

A ona bi čuvala njegovu kuću kao čedna supruga:

14

rura colam, frugumque aderit mea Delia custos,
area dum messes sole calente teret,
aut mihi servabit plenis in lintribus uvas
pressaue veloci candida musta pede.
consuescet numerare pecus; consuescet amantis
garrulus in dominae ludere verna sinu.
illa deo sciet agricolae pro vitibus uvam,
pro segete spicas, pro grege ferre dapem.
illa regat cunctos, illi sint omnia curae:
at iuuet in tota me nihil esse domo.

Ja da obrađujem polja, a Delija čuvarka roda:
vršidba – gumnom sve vri, pripeka, podnevni mir;
zamišljam, grozdove rujne iz prepunih korpi mi nudi,
šire svetlucavi mlaz, nožica hitrih joj bat.
Znaće i stado da zbraja, a ljupka razmaziće gospa
ropče na krilu joj, gle, cupka i guče kraj nje.
Ona će bogu seljaka za lozu da daruje grožđe,
uspe li letina, klas, gozbu za pretio mal.

⁷ Tib. I 1, 51–56; prev. N. Milićević.

⁸ Tib. I 1, 57–60; prev. R. Šalabalić.

⁹ Tib. I 1, 45–48; prev. R. Šalabalić.

Ona nek preuzme sve, nek o celom imanju se stara,
bez mene kuća je sva, neka, nek uživa sad.¹⁰

Slično on zamišlja i budućnost. Ali, dogodilo se drugačije, jer Delija nije ni pomišljala da bi postala žena samo jednoga. Doduše, ona će se kasnije ipak udati za čovjeka čije je bogatstvo ostavilo na nju dubok dojam, ali i tada je više voljela biti ljubavnicom više muškaraca, među njima i Tibula, negoli ženom jednoga. Obmanuti je pjesnik povremeno pokušavao zaboraviti svoju bol u pijankama ili u kakvoj novoj ljubavi:

saepe ego temptavi curas depellere vino:
at dolor in lacrimas verterat omne merum.
saepe aliam tenui: sed iam cum gaudia adirem,
admonuit dominae deseruitque Venus.
tunc me discedens devotum femina dixit ...

Često pokušavah ja da vinom rastjeram brige:
ali u suze je tad vino pretvarala bol.
Često sam grlio drugu: no kad se približavah strasti,
na drāgū pomislih ja i sva me napusti moć.
Kada je odlazila, ta žena me kilavcem nazva ...¹¹

Konačno nađe Tibul, što u ona vremena nije bilo ništa neobično, opet utjehu kod Delije, sada udate:

15

ipse miser docui, quo posset ludere pacto
custodes: heu heu nunc premor arte mea.
fingere tunc didicit causas ut sola cubaret,
cardine tunc tacito vertere posse fores:
tunc sucos herbasque dedi quis livor abiret
quem facit impresso mutua dente venus.
at tu, fallacis coniunx incaute puellae,
me quoque servato, peccet ut illa nihil,
neu iuvenes celebret multo sermone caveto
neu cubet laxo pectus aperta sinu,
neu te dicipiat nutu, digitoque liquorem
ne trahat et mensae ducat in orbe notas ...
saepe, velut gemmas eius signumque probarem,
per causam memini me tetigisse manum:
saepe mero somnum peperit tibi, at ipse bibebam
sobria supposita pocula victor aqua.
non ego te laesi prudens: ignosce fatenti.

¹⁰ Tib. I 5, 21–30; prev. R. Šalabalić.

¹¹ Tib. I 5, 37–41

iussit Amor: contra quis ferat arma deos?
ille ego sum, nec me iam dicere vera pudebit,
instabat tota cui tua nocte canis.
quid tenera tibi coniuge opus? tua si bona nescis
servare, frustra clavis inest foribus.

16 Učio nesretnik sebe sam sâm da se igram čuvara:
sada me pritišće, ah, moja majstorija ta.
Tada je ona izmišljala izlike sama da spava,
vrata se učila k tom tiho otvarati tad:
davao tad sam joj sokove, trave da unište trage
uzajamna što strast zubom je utisla njoj.
Ti se, bezazleni mužu prevrtljive žene, i mene
čuvaj, ona da nov sa mnom ne počini grijeh,
pazi da ne razgovara ona s mladićima često,
da joj iz haljine sveđ otkrita ne virka grud
i da te ne vara kimanjem glave, da vodom po stolu,
svoj umačući prst, ne crta potajni znak ...
Tobože gledajuć dragulj i njezin pečatni prsten,
sjećam se, često sam ja ruku dodirnuo njoj:
često sam kušao tebe u san utopiti vinom,
bijah pak nadvladan sam vodu dodajūć u vrč.
Ne uvrijedih te svjesno: kad priznajem, molim oprosti.
Amor mi naloži to: prkosi l' bozima tko?
Ja sam onaj, ne stidim se sada da istinu priznam,
komu po cijelu je noć tvoj dosađivao pas.
Što će ti mladahna žena? Sačuvati ne znaš li blago,
uzalud vrata mi ti zasunom zatvaraš sam.¹²

Možemo već iz tih stihova zaključiti da Delija nije bila drugo nego – doduše lijepa ali – prepredena bludnica, s kojom bi se, istina, čovjek i mogao oženiti, no kakav bi bio užitak od nesigurne ljubavi!

Nova pjesnikova ljubav jest Nemeza.

Ta je djevojka, ako je vjerovati Ovidiju, sjedila uz mrtvački odar pjesnika koji je umro negdje s tridesetak godina, ali sam Tibul zna o njoj manje lijepih stvari. Ona je tek na višem stupnju od Delije, zapravo hetera koja prije svega iščekuje bogate darove svojih ljubavnika:

heu heu divitibus video gaudere puellas:
iam veniant praedae, si Venus optat opes:

¹² Tib. I 6, 9–20, 25–34.

ut mea luxuria Nemesis fluat utque per urbem
incedat donis conspicienda meis.
illa gerat vestes tenues, quas femina Coa
texuit, auratas disposuitque vias:
illi sint comites fuscii, quos Indias torret
Solis et admotis inficit ignis equis.

Svuda se djevojke, vidim, tek bogatima vesele:
dođi, o bogatstvo ti, Venera za tobom mre:
da mi Nemeza moja u raskošnom nakitu blista
i da obilazi grad u moj obučena dar.
Ona bi nosila haljine fine što koske ih žene
tkahu, po kojima svud zlatna je protkana nit:
pratioce bi trebala crne što Indija prži,
što sunčani ih bog plamom bojadiše sam.¹³

U elegiji II 4, 11–14 Tibul se tuži:

nunc et amara dies et noctis amarior umbra est:
omnia nam tristi tempora felle madent.
nec prosunt elegi nec carminis auctor Apollo:
illa cava pretium flagitat usque manu.

Sad mi je gorak dan, još gorča je noćna mi tmina:
svaki bogovetni čas u srce kaplje mi žuč.
Ništa ne koriste pjesme ni začetnik pjesme Apolon:
praznom ručicom sveđ ona potražuje dar.

Kako smoći novce za Nemezu? Tko je kriv za takvo pjesnikovo stanje?

at mihi per caedem et facinus sunt dona paranda,
ne iaceam clausam flebilis ante domum:
aut rapiam suspensa sacris insignia fanis:
sed Venus ante alios est violanda mihi.
illa malum facinus suadet dominamque rapacem
dat mihi: sacrilegas sentiat illa manus.

Valja mi krađom, ubistvom, da smognem joj poklon da ne bih
očajnik zatvoren dom zalud pohodio njen,
ili iz hramova svetih da likove bogova dignem,
al' da oskrnavim tad Veneru prvu, pre svih:
ona na zlo delo to me i navodi, lakomu gospu
dade mi, pa neka zna šta je svetogrđa zlo.¹⁴

¹³ Tib. II 3, 49–56.

¹⁴ Tib. II 4, 21–26; prev. R. Šalabalić.

Već je rečeno da Tibul nije bio neosjetljiv ni na ljepotu dječaka. U svakom slučaju posvetio je nekoliko elegija nekakvu Maratu, koje jasno pokazuju to pjesnikovo nagnuće. U elegiji I 9, 1–6 čitamo:

quid mihi, si fueras miseros laesurus amores,
foedera per divos, clam violanda, dabas?
a miser, et si quis primo periura celat,
sera tamen tacitis Poena venit pedibus.
parcite, caelestes: aequum est impune licere
numina formosis laedere vestra semel.

Ako li strasnu nam ljubav povrijediti hoćаше tajno,
što mi se kunjaše tad, što obećanje mi da?
Ako se, nesretniče, tko svjesno zaklinje krivo,
spora će Kazna mu doć, nečujan korak je njen.
Uzdržite se, bozi: nek lijepi bēz káznē smiju
ù vašu dirnuti moć jedan tek jedini put.

Taj mu je mladić (uostalom, kako se iz te elegije može zaključiti, to nije bio nikakav dječak u današnjem smislu, već mladić) bio nevjeran, primamljen velikim bogatstvom drugoga ljubavnika:

18

muneribus meus est captus puer. at deus illa
in cinerem et liquidas munera vertat aquas.

Darima moj je osvojen dječak. O bože, pretvori
proklete darove te u praš i pepeo sve!¹⁵

Često je pjesnik opominjao mladića:

... „auro ne pollue formam:
saepe solent auro multa subesse mala ...”
haec ego dicebam: nunc me flevisse loquentem,
nunc pudet ad teneros procubuisse pedes.
tunc mihi iurabas nullo te divitis auri
pondere, non gemmis, vendere velle fidem.

... „ne oskvrnjuj zlatom ljepotu:
češto jer u zlātu zna svakakvo kriti se zlo ...”
Tako govorah nekad: a sada se stidim što plakah,
před noge nježne što ja bacah se nice na tle.
Tad mi se zaklinjaše da nećeš prodati vjeru
niti za zlata sjaj niti pak za dragi kam.¹⁶

¹⁵ Tib. I 9, 11–12.

¹⁶ Tib. I 9, 17–18, 29–32.

Naposlijetku se taj mladić zaljubio u neku djevojku, kako saznajemo iz daljnjih stihova te homoseksualne elegije. Pjesnik tek želi da ta djevojka bude mladiću nevjerna. Ali i djevojčin zavodnik, oženjen muškarac, mogao bi od svoje žene doživjeti nevjeru:

semper sint externa tuo vestigia lecto
et pateat cupidis semper aperta domus.

Uvijek na postelji tvojoj nek budu tragovi tuđi,
uvijek nek požudnik svak otvoren nađe tvoj dom!¹⁷

Taj je zavodnik, očigledno, stari pohotljivac jer mu pjesnik podrugljivo dobacuje:

tune putas illam pro te disponere crines
aut tenuous denso pectere dente comas?
istane persuadet facies, auroque lacertos
vinciat et Tyrrio prodeat apta sinu?
non tibi sed iuveni cuidam vult bella videri,
devoeat pro quo remque domumque tuam.
nec facit hoc vitio, sed corpora foeda podagra
et senis amplexus culta puella fugit.

Misliš li ti da za tebe ona uvojke redi,
gustim da češljem sad za tebe češlja si vlas?
Resi li ruke, da bi se dopala, grivnama zlatnim,
haljine grimizne zar ona ne oblači sved?
Svidjet ne želi se tebi već jednome tamo mladiću,
žrtvovat hoće zbog njeg sav tvoj imutak i dom.
Pogrešku ovu ona ne čini: kostobolnog tijela
kloni se, staračkih pak cjelova čuva se sved.¹⁸

Još je besramnije to da je upravo taj stari pohotljivac općio s pjesnikovim ljubimcem:

huic tamen accubuit noster puer: hunc ego credam
cum trucibus venerem iungere posse feris.

Ipak moj dječak je legao s njim: ja vjerujem taj bi,
kada ga obuzme strast, divlju obljudio zvijer.¹⁹

Napokon tješi se pjesnik time da ima još lijepih mladića ...

¹⁷ Tib. I 9, 57–58.

¹⁸ Tib. I 9, 67–74.

¹⁹ Tib. I 9, 75–76.

19

U jednoj drugoj elegiji sluša pjesnik savjete Prijapa, kao boga ljubavi prema dječacima, kako se može steći naklonost sramežljivih lijepih dječaka. Tu se kaže:

„o fuge te tenerae puerorum credere turbae:
nam causam iusti semper amoris habent.
hic placet, angustis quod equum compescit habenis:
hic placidam niveo pectore pellit aquam;
hic, quia fortis adest audacia, cepit: at illi
virgineus teneras stat pudor ante genas.
sed ne te capiant, primo si forte negabit,
taedia; paulatim sub iuga colla dabit.“

„Čuvaj se, nikada nemoj dječacima vjerovat ljupkim:
svaki potaći ti zna ljubavni ù nama plam.
Ovaj se sviđa jer kratkim uzdama priteže konja:
onaj jer snježna mu grud nijemi pobjeđuje val;
ovaj jer odiše snagom i smjelošću: onome opet
nevini djevički stid nježni obavija lik.
Nek ti ne omrzne odmah premà tebi bude li hladan;
malo-pomalo sam prignut pod jaram će vrat.“²⁰

Prije svega treba se ljubavnik pokoriti željama svoga ljubimca:

20

„tu, puero quodcumque tuo temptare libebit,
cedas: obsequio plurima vincet amor.“

„Rado pokori se svemu za čime teži tvoj dječak:
često popustljivost tek ljubav pobijediti zna.“²¹

Najposlije, on će ipak popustiti:

„ ... rapias tum cara licebit
oscula: pugnabit, sed tibi rapta dabit.
rapta dabit primo, post adferet ipse roganti,
post etiam collo se implicuisse velit.“

„ ... tad drage poljupce grabi:
on će se boriti, no sav grabež će ostati tvoj.
Prvo će pustiti grabež, a poslije će pružat ustašca,
najposlije željet će sam rukama ovit ti vrat.“²²

²⁰ Tib. I 4, 9–16.

²¹ Tib. I 4, 39–40.

²² Tib. I 4, 53–56.

Svakako, već su rano naučili mladići da svoju naklonost podjeljuju samo za darove:

„heu male nunc artes miseras haec saecula tractant:
iam tener adsuevit munera velle puer.“

„Kako se, bijedne vi umjetnosti, sad postupa s vama:
nježni dječacić je već naviknut tražiti dar.“²³

Bilo bi ljepše da ti mladići imaju smisla i razumijevanja za poeziju:

„Pieridas, pueri, doctos et amate poetas,
aurea nec superent munera Pieridas.
carmine purpurea est Nisi coma: carmina ni sint,
ex umero Pelopis non nituisset ebur.
quem referent Musae, vivet, dum robora tellus,
dum caelum stellas, dum vehet amnis aquas.“

„Štujte, dječaci, Muze i učene pjesnike štujte,
zlatni nek ne bude dar draži no Muza vam pjev.
Nizova kosa je grimizna pjesmom: a bjelokost ne bi
imo u ramenu svom bez pjesme Tantalov sin.
Koga slave Muze, taj živi dok hrastove zemlja,
vodu dok nosi tijek, zvijezde pak nebeski svod.“²⁴

21

I kao završetak stavlja pjesnik ove stihove:

eheu quam Marathus lento me torquet amore!
deficiunt artes, deficiuntque doli.
parce, puer, quaeso, ne turpis fabula fiam,
cum mea ridebunt vana magisteria.

Kako me, avaj, Marat neodlučnom ljubavi muči!
Uzalud umjetnost tu, uzalud varke mi sve.
Čuvaj se da ne postanem predmet govorkanja ružnog,
da ne ismijava svak isprazni naputak moj.²⁵

Najzad upućuje pjesnik elegiju I 8 dijelom tome Maratu, koji sada pati od neuzvratačene ljubavi prema nekakvoj Foloji (*Pholoe*), dijelom toj djevojci, kojoj iznosi prednosti mladoga Marata pred nekim starim ljubavnikom. Pjesma pokazuje zadovoljstvo koje osjeća prezreni pjesnik jer Marata sada njegova djevojka muči svojom hladnoćom.

²³ Tib. I 4, 57–58.

²⁴ Tib. I 4, 61–66.

²⁵ Tib. I 4, 81–84.

Čitava ta pustolovina s Maratom uvijek je komentatorima zadavala brige. Manje-više pokušavalo se da se te ljubavne elegije prikažu prije kao bezazlene igrarije negoli kao ozbiljne ispovijesti duševnoga stanja. Najčešće se te pjesme o Maratu tumače kao neozbiljni pokušaji na određenom području na kome se Tibul samo ugledao na svoje grčke uzore. Nedvojbena je vezanost uz uzore, no ne može se dokazati ni da su te pjesme samo puka pjesnička igrarija. Preostaje, dakle, svakome čitatelju da ih interpretira kako sâm želi.

U III knjizi elegija, koja nam je sačuvana pod Tibulovim imenom, nalazi se mala zbirka pjesama koje su sadržajno povezane, a govore o ljubavi Sulpicije i njezina Cerinta. Danas se općenito drži da su ta dražesna remek-djelca originalne pjesme zaljubljene rimske djevojke Sulpicije, vjerojatno kćeri Servija Sulpicija Rufa, prijatelja Horacijeva. Bit će da je te pjesme sakupio neki drugi pjesnik (možda i sâm Tibul, ali nije sigurno), koji je tim originalnim djevojčinim pjesmama dodao svoje kako bi načinio zaokruženu cjelinu. Evo kao ilustracija dvije pjesme o Sulpiciji. U prvaj pjesmici nalazi se Sulpicijino naivno priznanje:

ne tibi sim, mea lux, aequae iam fervida cura
ac videor paucos ante fuisse dies,
si quicquam tota commisi stulta iuventa
cuius me fatear paenituisse magis,
hesterna quam te solum quod nocte reliqui,
ardorem cupiens dissimulare meum.

Kanda mi s istom žudnjom, oh srce, ne prilaziš sada,
kao što beše to, znam, ta još do pre neki dan.
E da sam išta ja mlada i luda sagrašila dosad,
za šta bi priznala sad kajanje dublje il' bol,
nego što ono te sinoć ja napustih, ostavih sama
želež da prikrijem strast, čežnju i ljubavni žar.²⁶

Iako se pripisuje Sulpiciji, kod slijedeće se pjesme, koja smiono riječima opisuje ispunjene obostrane ljubavi Sulpicije i Cerinta, ne može sa sigurnošću tvrditi da li ju je napisala ona ili pjesnik:

tandem venit amor, qualem texisse pudori
quam nudasse alicui sit mihi fama magis.
exorata meis illum Cytherea Camenis
attulit in nostrum deposuitque sinum.
exoluit promissa Venus: mea gaudia narret,
dicetur si quis non habuisse sua.
non ego signatis quicquam mandare tabellis,
me legat ut nemo quam meus ante, velim,

²⁶ Tib. III 18; prev. R. Šalabalić.

sed peccasse iuvat, vultus componere famae
taedet: cum digno digna fuisse ferar.

Napokon, ljubav, dođe, i da je, zbog stida pokušam kriti, bila bi veća sramota nego da je nekome kažem. Moje su muze molile Veneru te mi je ona donese i spusti na krilo. Tako boginja ljubavi ispuni obećanje i, ako se nađe netko tko nije imao sreće, taj neka priča o mojoj radosti. Neću ništa da zapišem, jer ne želim da o tome netko čita prije mog dragana. Ali grijeh je sladak i gadno bi bilo da zbog dobra glasa pravim nevino lice. Bili smo dostojni jedno drugog. I to neka se kaže.²⁷

A pjesnik želi da ta veza dovede do braka i da bude blagoslovljena djecom:

... utinam strepitantibus advolet alis
flavaque coniugio vincula portet Amor,
vincula quae maneant semper dum tarda senectus
inducat rugas inficiatque comas.
haec veniat, Natalis, avis prolemque ministret,
ludat et ante tuos turba novella pedes.

... oj da bi doletio treptavim krilma
Amor i braku vam zlaćeni nosio vez,
vez što udilj trajao, sve dok starost vam pozna
nàberē mrštine pak kosu vam pokrije snijeg.
Tad nek osvane djedu godòvnò, poroda dalo
i do koljena ti igrala dječice množ!²⁸

O drugoj strani Tibulovih pjesama, o pohvali seoskoga života ovdje nije bilo govora jer to izlazi iz okvira zadane teme. Također je preskočeno loše imitiranje Tibula, tzv. Ligdamove elegije jer one ne otvaraju novu stranicu rimske ljubavne poezije.

Domagoj Grečl

²⁷ Tib. III 13; prev. N. Milićević

²⁸ Tib. II 2, 17-22; prev. F. Miler.

KRATICE ANTIČKIH AUTORA I DJELA

Apul.	<i>Apuleius</i>	Ov.	<i>P. Ovidius Naso</i>
apol.	<i>Apologia</i>	am.	<i>Amores</i>
Hor.	<i>O. Horatius Flaccus</i>	rem.	<i>Remedia amoris</i>
carm.	<i>Carmina</i>	trist.	<i>Trista</i>
epist.	<i>Epistulae</i>	Tib.	<i>Albius Tibullus, Elegiae</i>

SOFOKLOVE TRAGEDIJE
SLIJEPE-VIDOVITOSTI I ŽIVE-MRTVOSTI

*Zlata nađe ti jedan, a ostavi konop, — kad onaj
Zlata ne nađe svog, konopom stegna si vrat.
Dug vijek donosi sve, — dugotrajno vrijeme ti ime,
Oblik i značaj tvoj i sreću mijenjati zna.*

PLATON, 13. i 14. *Epigram* (pr. Kolomana Raca)

Sofoklu heroju Deksiyonu — Primatelju, čiji su kult zahvalni Grci očuvali sve do IV stoljeća, Sofoklu osnivaču svetišta Herakla Prijavitelja, Sofoklu svećeniku, mudracu i Pčeli, kako su se lijepo izrazili njegovi suvremenici hote metaforom iskazi u čudesnu moć Sofoklova pjesništva, Sofoklu oblikovatelju takva teatra kakav se više nikad neće ponoviti u povijesti umjetničkog stvaralaštva, kao i Sofoklu tvorcu možda najdubljeg, najzagonetnijeg lika cjelokupne književnosti — zlokobnog patnika Edipa, posvećen je ovaj ogled.

Struktura tragičkih zbivanja Sofoklovih djela bit će sagledana i izložena na isti način kao i onih Euripida i Eshila, no daleko više prostora dat će se slavnoj *Antigoni*, paradigmatičkom tragičkom zbivanju pravedna kažnjavanja *ἕβρις*, te *Edipu kralju*, najsvršenijem, egzemplarnom tragičkom zbivanju obistinjenja proročanstva.

AJANT

*Zar nije mač taj skovala Erinija,
A pojas Had, rukotvorac strahoviti?
Pa zato ja bih rekao da bogovi
I to i svagda sve baš snuju ljudima.*

TEUKAR

Tragičko zbivanje pravedna kažnjavanja Ajantove *ἕβρις* nepoštivanje bogova, kažnjavanje *ἕβρις* u doslovnom smislu te grčke riječi, u sebi nosi dva elementa na koje smo već naišli u Eshila i Euripida. Kao što Hera na Herakla (*Mahniti Heraklo*) baca ludilo — *μανία*, tako to čini Atena s Ajantom; kao što je Eteoklo (*Sedmorica pod Tebom*) napušten od bogova, tako je to i Ajant. Razlika je pak Ajantova od Heraklova slučaja u tome što je jasno vidljiv i objašnjen razlog zbog koga Atena izluđuje Ajanta — *ἕβρις*. Zatim, Eteoklo, znajući da je napušten od bogova, pomiren s tim odlazi u smrt, a Ajant, također pomiren s usudom, ne miri se s bogovima, kojih se promisao ne slaže s njegovim poimanjem, nego je ustrajan u svojoj ludosti, u svojoj *ἕβρις*:

„... bozim' nijesam više služiti dužan ja...“

AJANT

Ἡθος je Ajanta snaga nezasebnost i nesjedinjena s razborom i on ga odvodi u smrt, — nepomirljivo samoubojstvo radije negoli priznanje poraza snage od moći Atenine, boginje razbora. Tragičkim zbivanjem Sofoklo iznosi sliku besplodne snage, jedinog oružja Ajantova, koja povrijeđena u sujeti, uvijek u sebi nosi opasnost za druge i za sebe, za prijatelje i neprijatelje, — ta snaga se naposljetku okreće protiv svoga nosioca. (Leži li tu smisao Euripidova *Herakla*? Kažu da je Ajant izjavio: „Nitko nije kadar pobijediti Ajanta osim samoga Ajanta!“). Zlost i okrutnost Ajanta, oličenja ove snage, Sofoklo naglašava prikazivanjem Atene i Odiseja, oličenja razbora. Pravedna obuzetost Ajanta *μανία* objašnjena je božjim udarcem, božjom kaznom — *θεοῦ πλεγμα*. Izvan-rednost Ajantova pokazuje se u njegovu kraju. Nepomiren s Atenom odlazi u smrt ubijajući sebe sam, ne priznajući sebe tek „prikazom, il' plahom sjeni“. U Homera on se neće